



Natura 2000 w województwie świętokrzyskim

Opracowanie wstępnej koncepcji Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000 zostało w naszym kraju niemal zakończone. W pierwotnej wersji, opracowanej przez IOP i GRID, na terenie województwa świętokrzyskiego zaproponowano piętnaście obszarów sieci NATURA 2000. Były to dwa Obszary Specjalnej Ochrony (ostoje ptasie) - Dolina Krasnej i Dolina Nidy, oraz 13 Specjalnych Obszarów Ochrony (ostoja siedliskowa) - Ostoja Nidziańska, Dolina Krasnej, Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy, Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy, Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy, Przedborski Park Krajobrazowy, Lasy Włoszczowskie, Torfowisko Jedle, Nowiny Kowala, Łysogóry, Czarna Konecka, Lasy Koneckie, Torfowisko koło wsi Zwierzyniec, Sieradowicki Park Krajobrazowy i Małopolski Przełom Wisły. Są to obszary duże, tylko jeden, Torfowisko k. wsi Zwierzyniec, miał powierzchnię mniejszą niż 100 ha. Zlokalizowane są głównie w centralnej i zachodniej części województwa. Przeważają obszary leśne obejmujące wielkie kompleksy lasów Cisowsko-Orłowińskich, Suchedniowskich, Koneckich, Włoszczowskich. Największą powierzchniowo ostoją była Ostoja Nidziańska (ponad 51 tys. ha). Ogółem tereny proponowane do sieci NATURA 2000 zajmowały ponad 12% powierzchni województwa.

Koncepcja ta została przekazana Wojewódzkiemu Konserwatorowi Przyrody w Kielcach - mgr. inż. Jarosławowi  Pajdakowi. Jego zadaniem było powołanie Wojewódzkiego Zespołu Realizacyjnego, który miał zweryfikować koncepcję sieci w województwie. W skład WZR-u weszli: Tomasz Olbratowski (Świętokrzyski Urząd Wojewódzki), dr Jadwiga Barga-Więclawska (Instytut Biologii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach), Małgorzata Olesińska (Zarząd Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych) oraz trzej członkowie Radomsko-Kieleckiego Towarzystwa Przyrodniczego: Zbigniew Fijewski, Piotr Zięcik i Mariusz Gwardian.


Efekty prac świętokrzyskiego WZR-u zostały zaprezentowane na seminarium w Kielcach 22 stycznia 2003 r. W spotkaniu uczestniczyli również przedstawiciele IOP PAN z Krakowa i NFOŚ z Warszawy. Jednakże uzgodnienia dotyczące granic obszarów NATURA 2000 w województwie świętokrzyskim trwały znacznie dłużej i dopiero w kwietniu przedstawiona została ostateczna wersja sieci. Wynika z niej, iż na terenie województwa proponowane są jedynie dwie ostoje ptasie (to najmniejsza liczba ze wszystkich województw). Jest to Dolina Nidy o powierzchni 15205 ha i prawie 6500-hektarowa część ostoi Małopolski Przełom Wisły. Dalej proponuje się utworzenie 11 ostoi siedliskowych, w tym trzy z nich - Dolina Czarnej, Przełom Wisły w Małopolsce i Ostoja Przedborska - tylko częściowo leżą na terenie województwa. Generalnie tworzone są ostoje powierzchniowo duże (żadna z nich nie jest mniejsza niż 100 ha), ale w wielu fragmentach. Największe z nich to: Ostoja Nidziańska 27324 ha i Lasy Suchedniowskie - ponad 19,5 tys. ha. Ogółem sieć NATURA 2000 miałyby w województwie świętokrzyskim zajmować 121748 ha, co stanowi ponad 10% jego powierzchni. W porównaniu z koncepcją pierwotną znacznie zmniejszona została powierzchnia ostoi, nieraz nawet o ponad połowę (Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie z 19183 ha do zaledwie 7666 ha, Lasy Włoszczowskie z 20007 ha do 11408 ha, Ostoja Nidziańska z 51206 ha do 27324 ha). Ponadto, co jest zjawiskiem niekorzystnym, obszary zostały silnie "pokawałkowane". Dolina Krasnej jest obecnie w czterech częściach, Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie i Ostoja Przedborska w trzech, zaś Lasy Włoszczowskie aż w siedmiu.

Kolejną cechą świętokrzyskiej części NATURY 2000 jest to, iż większość obszarów pokrywa się z istniejącymi  parkami krajobrazowymi i parkiem narodowym. Jedynie dolina Wisły, Czarnej i Krasnej oraz Lasy Włoszczowskie i niewielki obszar należący do Ostoi Przedborskiej leżą poza ich granicami. Ma to swoje dobre strony, gdyż łatwiej jest chronić i zarządzać obszarami, które są już badane i monitorowane. Unika się wówczas również procedury tworzenia nowych obszarów, a przez to i zapewne nowych konfliktów z innymi inwestycjami czy społecznościami lokalnymi. Z drugiej

jednak strony rodzi to obawę, że "dla świętego spokoju" wyznacza się obszary NATURY 2000 tam, gdzie już i tak istnieją formy ochrony, co może prowadzić do degradacji cennych terenów położonych poza istniejącymi obszarami chronionymi.

Podobnie jak w wielu innych województwach, także w świętokrzyskim wyraźnie brakuje obszarów NATURY 2000 w dolinach rzecznych. Jedynie doliny Krasnej i Czarnej na północnym-zachodzie województwa są ostojami siedliskowymi, zaś dolina Nidy i niewielki odcinek Wisły od Zawichostu do granicy województwa - ostojami ptasimi i siedliskowymi. Pozostały odcinek Wisły w granicach województwa nie wszedł do NATURY 2000, mimo że w sieci ECONET miał on rangę międzynarodowego korytarza ekologicznego. Również w Paneuropejskiej Strategii Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej dolina Wisły wymieniana jest jako europejski korytarz ekologiczny. Szczególnie cenny fragment doliny Wisły, możliwy do włączenia do NATURY 2000, znajduje się w okolicach Gór Pieprzowych - występują tam płaty stepu ostnicowego.

Także lewostronne dopływy Wisły: Kamienna, Opatówka, Koprzywianka, Czarna, Wschodnia i Nidzica, wydają się nie spełniać kryteriów NATURY 2000. Tymczasem w dolinach tych rzek znajdują się obszary możliwe do włączenia do NATURY 2000. Szczególnie po macoszemu została tutaj potraktowana dolina Kamiennej. Jest to zaś obszar występowania wydm śródlądowych, boru chrobotkowego, a także stanowi rezerwę bioróżnorodności bezkręgowców glebowych, w tym ślimaków glebowych, których środowisko życia np. w Świętokrzyskim Parku Narodowym jest silnie zdegradowane przez opady kwaśnych deszczów. Poza tym tereny doliny Kamiennej przekształcone przez człowieka w okresie paleolitu należą do najcenniejszych reliktowych stanowisk archeologicznych na świecie. Są to torfowiska "Babica" i "Babiczna", zespół kopalń krzemienia pasiastego z okresu neolitu, w tym największe pole górnicze w Krzemionkach (największa, najlepiej zachowana kopalnia i jedna z czterech reliktowych powierzchni pogórnicych na świecie z okresu neolitu), najcenniejszy rezerwat przyrodniczo-archeologiczny.

Zastanawia również niemal całkowity brak ostoi "nietoperzowych" jak na obszar o dość dużej ilości jaskiń i  szpar. Poza tym wysoce niezadowolająca jest ilość ostoi ptasich. W wydanej niedawno przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków książce [1] wykazano siedem potencjalnych Obszarów Specjalnej Ochrony z terenu województwa świętokrzyskiego wymagających zebrania dokumentacji wg kryteriów Bird Life International. Są to: Lasy Koneckie, Przedborski Park Krajobrazowy, Sieradowicki Park Krajobrazowy, Torfowisko Jedle, Lasy Włoszczowskie, Łysogóry i Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy. Dokumentacja ta winna być jak najszybciej zebrana, gdyż wzmocni to system NATURA 2000 w województwie.

Z siecią NATURA 2000 nierozzerwalnie wiąże się problematyka korytarzy ekologicznych, ponieważ to one nadają sieci spójność. Do tej pory koncepcja sieci dla całego kraju krytykowana była przez wielu przyrodników m.in. dlatego, iż korytarzy ekologicznych nie było w niej w ogóle. Opublikowana w ostatnich miesiącach przez IOP PAN książka [2] prezentuje koncepcję korytarzy ekologicznych łączących obszary sieci NATURA 2000. Opracowana ona została głównie w oparciu o sieć ECONET oraz o zmodyfikowany Krajowy System Obszarów Chronionych (KSOCh). Autorzy koncepcji sieci korytarzy ekologicznych łączących obszary NATURA 2000 postulują nadanie im statusu co najmniej obszaru chronionego krajobrazu z ewentualnie podwyższonym reżimem ochronnym. Województwo świętokrzyskie dzięki rozbudowanemu systemowi przestrzennych form ochrony przyrody (52% powierzchni) jest w tej uprzywilejowanej pozycji, iż niemal wszystkie zaproponowane korytarze ekologiczne znajdują się już w granicach obszarów chronionego krajobrazu lub parków krajobrazowych. Wyjątek stanowi dolina Wisły. Projektowany system korytarzy ekologicznych pokrywa się też w głównej mierze z przebiegającymi przez teren województwa korytarzami migracyjnymi dużych ssaków drapieżnych - wilka i rysia. [3]

Osobny problem to miejsce NATURY 2000 w dokumentach strategicznych województwa, powiatów i gmin. W Strategii Rozwoju województwa nie ma wzmianek o NATURZE 2000, jest to jednak spowodowane tym, że została ona uchwalona w czerwcu 2000 r., czyli w momencie, kiedy dopiero przystępowano do opracowania wstępnej koncepcji sieci. Zaś w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego sieć NATURA 2000 została uwzględniona na tyle, na ile pozwalał na to stan wiedzy i zaawansowanie prac nad nią w trakcie opracowywania planu. Jednakże zarysy granic obszarów zostały na mapach do planu wykreślone. Nadto Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody opracowało mapę obszarów chronionych (w tym terenów proponowanych do sieci) na tle waloryzacji krajobrazów rolniczych. Można z niej odczytać intensywność użytkowania ziemi w granicach poszczególnych obszarów sieci. Trudno określić, w jakim stopniu NATURA 2000 weszła czy też wchodzi do planów zagospodarowania przestrzennego powiatów i gmin. Jest jednak pilna potrzeba, aby znalazła się tam najnowsza koncepcja sieci. Również konieczne jest, by leśnicy mieli pełną informację o NATURZE 2000, gdyż znaczna część obszarów siedliskowych to powierzchnie leśne. Należy również zabiegać o rozpowszechnienie informacji wśród szerszych kręgów społeczeństwa. Pierwsze kroki w tym kierunku zostały podjęte już dawno. W 1999 r. dr Jadwiga Barga-Więcławska i dr Barbara Ichniowska-Korpula z Instytutu Biologii Akademii Świętokrzyskiej opracowały program dotyczący szkolenia ekologicznego pracowników samorządu terytorialnego - brał on udział w konkursie organizowanym przez Local Government Partnership Program, finansowany przez US AID z USA. Program ten został pozytywnie zaopiniowany przez USAID. Opracowane i rozesłane do gmin zostały również materiały do szkolenia ekologicznego pracowników samorządu terytorialnego. Były to bodaj czy nie pierwsze w kraju materiały instruktażowe zawierające informacje o sieci NATURA 2000. Należy mieć nadzieję, że te cenne prace będą nadal kontynuowane.

Pisząc o sieci NATURA 2000, trzeba wspomnieć również o potencjalnych zagrożeniach dla proponowanych obszarów. Do najważniejszych należą:

1. Projekty budowy nowych wałów w dolinie Wisły - zagrożone są ostoje: Małopolski Przełom Wisły i Ostoja Nidziańska;
2. Droga krajowa nr 7 - przecina ona ostoję Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie, zaś w zasięgu jej oddziaływania są ostoje: Sieradowicka i Lasy Suchedniowskie;
3. Droga krajowa nr 74, przecinająca ostoję Czarna Konecka;
4. Budowa zbiornika wodnego "Chęciny" na odcinku Nidy i Białej Nidy włączonym do ostoi Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie;

Istotna jest również potrzeba prowadzenia właściwej gospodarki leśnej na terenie tych kompleksów, które weszły do sieci NATURA 2000, tak aby nie zostały utracone siedliska i gatunki, dla których są chronione.

Krzysztof Wojciechowski

Składam serdeczne podziękowania Pani dr Jadwidze Bardze-Więcławskiej z Instytutu Biologii Akademii Świętokrzyskiej za uprzejme przeczytanie pierwszej wersji tekstu i wiele cennych uwag.

[1] Gromadzki M., Błaskowska B., Chylarecki P., Gromadzka J., Sikora A., Wieloch M., Wójcik B., Sieć ostoi ptaków w Polsce. Wdrażanie dyrektywy Unii Europejskiej o ochronie dzikich ptaków, OTOP, Gdańsk 2002.

[2] Makomaska-Juchiewicz M., Tworek S. (red.), Ekologiczna sieć NATURA 2000 - problem czy szansa?, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków 2003.

[3] Jędrzejewski W., Nowak S., Schmidt K., Inwentaryzacja wilków i rysi w nadleśnictwach i parkach narodowych Polski, ZBS PAN, Białowieża 2001.